

archief 4/1

1-1

# DE ROODBORSTTAPUIT



PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

# DE ROODBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse  
Vogelwerkgroepen

---

Jaargang 1

Nummer 1

1981

---

Contactadres: Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven.

Penningmeester: Maarten Manders, Huygenshof 4, 5505 NP Veldhoven.  
Giro 2424176 tnv M.L. Manders, rekening SOBVG, Adriaan-  
straat 25bis, 3581 SB Utrecht.

Redactie: Frank Neijts, Van Speijkstraat 16, 5612 GE Eindhoven;  
Tom Heijnen, Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven.

## Inhoud

Voorwoord, redactie	3
De Roek als broedvogel in Noord-Brabant in 1978, Ad van Poppel	6
Verkeersslachtoffers tussen Eindhoven en Son in 1978, Jan van der Winden	11
Voorkomen van de Zwartkopmeeuw in Noord-Brabant, Frank Neijts	13
Waarom zijn Bosuil, Boomklever en Appelvink in Oost-Brabant zo schaars, Tom Heijnen	18
Determinatie van Glanskop en Matkop, Frank Neijts	24
Determinatie van Ruigpootbuizerd, Frank Neijts	25
Korte mededelingen:	
Eerste broedgevallen van inheemse Grauwe Ganzen in Noord- Brabant	27
Topografische kaartenatlas	27
Het gaat zeer slecht met onze Korhoenders	28
Inventarisatie van Kuifeend en Tafeleend in Noord-Brabant	29
Waarnemingen van Rode en Zwarte Wouw gevraagd	30
Wintertellingen van "grote vogels" in Oost-Brabant	31
Het SOVON-project in Oost-Brabant	33

Uiterste inleverdatum van kopij voor het tweede nummer van Saxicola:

31 oktober 1981



VOORWOORD

Redactie

---

In 1967 kon onze provincie zich zeer verheugen in het verschijnen van de "Avifauna van Noord-Brabant". Ten behoeve hiervan werd in het begin van de zestiger jaren veel onderzoek gedaan, administratief werk verricht en werden allerlei activiteiten zo goed mogelijk gecoördineerd. Kijken we nu naar de jaren zeventig, dan kunnen we constateren, dat er van gezamenlijke activiteiten en een goede coördinatie van de Noord-Brabantse vogelwerkgroepen geen sprake meer is geweest. Zelfs ondanks het feit, dat er twee provinciale bijeenkomsten (op 22 nov 1975 en 20 nov 1976) zijn geweest voor alle vogelwerkgroepen en andere natuurstudiegroepen, die beide zeer goed bezocht werden en waarvan gehoopt werd, dat ze zouden resulteren in een goede coördinatie.

Dat was helaas niet het geval. Eind 1977 kwamen vijf vogelaars bijeen in een "ad hoc" commissie, om te bepraten hoe de coördinatie van de Brabantse vogelwerkgroepen verbeterd zou kunnen worden. Dit resulteerde in een voorstel aan alle vogelwerkgroepen om een blad uit te gaan geven. Uit een destijds gehouden enquête bleek echter, dat de belangstelling hiervoor gering was.

Een nieuwe poging voor het verkrijgen van een betere coördinatie werd ondernomen op 9 nov 1979, maar nu werden alleen de Oost-Brabantse vogelwerkgroepen uitgenodigd. Na enkele vergaderingen werd besloten tot de oprichting van het "Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen". Onder Oost-Brabant wordt globaal verstaan, de provincie Noord-Brabant ten oosten van Tilburg (zie figuur blz. 2). De volgende vogelwerkgroepen en -wachten en personen zijn hier momenteel bij aangesloten:

Vogelwacht Uden  
Vogel- en Natuurwacht voor 's-Hertogenbosch en omstreken  
Vogelwerkgroep Deurne  
Vogelwerkgroep van IVN Valkenswaard  
Vogelwerkgroep De Kempen  
Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant  
Coördinator watervogeltellingen in Midden- en Oost-Brabant  
Coördinator SOVON-project in Oost-Brabant

Het Samenwerkingsverband heeft tot doel:

1. Het verbeteren van de coördinatie tussen Oost-Brabantse vogelwerkgroepen en individuele vogelaars,
2. Het opzetten en stimuleren van allerlei activiteiten, zoals vogelinventarisaties,
3. Het geven van publicatiemogelijkheden d.m.v. het uitgeven van een periodiek,
4. Het stimuleren van de interesse voor vogels en het plaatsen van vogelonderzoek in een breder kader: de relaties met milieu(-problemen),
5. Actie voeren tegen bedreigingen van vogels en hun milieu, en
6. Het bereiken van andere groeperingen en instanties.

Om dit te bereiken wordt eens in de 2-3 maanden vergadert. Punt 3 heeft geleid tot het besluit, om een periodiek uit te gaan geven.

Het eerste nummer hiervan ligt nu voor u. De redactie van dit nummer werd gevormd door Frank Neijts en Tom Heijnen, maar deze zal vanaf het tweede nummer versterkt worden door Loek Hilgers.

In het blad proberen we zoveel mogelijk aandacht te schenken aan vogels en hiermee in verband staande zaken in Oost-Brabant: resultaten van inventarisaties, determinatieproblemen, bedreigingen van vogels, oproepen, overzichten van de vogelwerkgroepen (activiteiten, problemen), etc. Ieder nummer proberen we zo interessant mogelijk te maken.

Over de naam, die de periodiek zou moeten krijgen, is lang nagedacht. Al lijkt het onbelangrijk, een treffende naam is wél belangrijk. Uiteindelijk is gekozen voor "De Roodborsttapuit". Niet alleen is dit een fraai ogend vogeltje, die in Oost-Brabant (nog) relatief talrijk is, maar ook bewoont hij een landschap, dat sterk wordt bedreigd.

Op voorstel van het Samenwerkingsverband is dit eerste nummer van "De Roodborsttapuit" gratis voor alle vogelaars in Oost-Brabant, porto-kosten daargelaten.

De periodiek zal drie tot vier keer per jaar gaan verschijnen met een dikte van 30-40 pagina's per nummer. In 1981 verschijnen totaal twee nummers, die beide besteld kunnen worden op de hieronder aangegeven wijze. Vanaf 1982 is abonneren mogelijk, waarover t.z.t. nog bericht zal worden gegeven.

#### Bestellen van dit nummer

Voor leden van de aangesloten werkgroepen: gratis.

Voor overige vogelaars in Oost-Brabant...: fl. 3,- onder vermelding van Roodborsttapuit 1. (gratis indien afgehaald bij de redactie)

Voor overige geïnteresseerden..... : fl. 5,- onder vermelding van Roodborsttapuit 1.

Storten van het betreffende bedrag op giro 2424776 t.n.v. M.L. Manders, rekening SOBVWG, Adriaanstraat 25 bis, Utrecht. Vergeet niet uw adres te vermelden!

#### Kopij voor het tweede nummer

Het tweede nummer zal eind dit jaar gaan verschijnen. Artikelen die voor dit nummer zijn gepland zijn onder meer: resultaten van de watervogeltellingen in 1980/81, voorkomen van Rode en Zwarte Wouw, Blauwborstje als broedvogel (allen in Oost-Brabant), resultaten van Regenwulptellingen in Midden-Brabant, vogelwerkgroepen aan het woord: de VWG van het IVN Valkenswaard e.d.

Kopij voor dit nummer dient uiterlijk 31 oktober 1981 ingeleverd te zijn bij één der redactieleden.

Adressenlijst van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen

Per werkgroep is het contactadres aangegeven.

\* = aangesloten bij het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen.

Natuurwerkgroep Groene Meierij

J. Hurkens, Wilhelminalaan 9, 5261 AS Vught (073-562625)

Vogelwacht De Torenavalk

C.R.M. Hermans, Esdoornlaan 31, 5453 KA Langenboom

\* Vogelwacht Uden

A. van Dijk, Maatsestraat 33, 5402 VP Uden (04132-66650)

\* Vogel- en Natuurwacht voor 's Hertogenbosch e.o.

D. Jansen, Jacq. Perkstraat 31, 5242 GA Rosmalen (04192-5304)

Vogel- en Natuurwacht Gemonde

W. Verhoeven, Gasthuisstraat 7, 5293 AP Gemonde

\* Vogelwerkgroep Deurne

K. Janssen, Van Gilstraat 20, 5751 CK Deurne (04930-3966)

Vogelwerkgroep Helmond

A. v.d. Waterlaat, Vinkelaan 234, 5702 LX Helmond

\* Vogelwerkgroep IVN Valkenswaard

A. van Asten, Waalreseweg 73<sup>a</sup>, 5554 HB Valkenswaard (04902-41271)

\* Vogelwerkgroep De Kempen

F. Neijts, Van Speijkstraat 16, 5612 GE Eindhoven (040-432469)

Vogelwerkgroep KNNV Eindhoven

H. de Boer, Thorbeckelaan 56, 5694 CS Son en Breugel (04990-5200)

\* Vogelwerkgroep Midden-Brabant (Werkgroep voor Vogel- en Natuurbescherming Midden-Brabant)

F. van Erve, Mgr. Sweenstraat 6, 5076 NZ Haaren NB (04117-2078)

Vogelwerkgroep De Peel

P. van Lieshout, Saxofoonstraat 48, 5702 KC Helmond (04920-37994)

\* Coördinatie watervogeltellingen Midden- en Oost-Brabant

A. van Poppel, Scarlattistraat 108, 5049 GC Tilburg (013-553121)

\* Coördinatie SOVON-project Oost-Brabant

T. Heijnen, Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven (040-114873)

## DE ROEK ALS BROEDVOGEL IN NOORD-BRABANT IN 1978

Ad van Poppel

---

### Inleiding

In 1978 werd door schrijver dezes een telling uitgevoerd van het aantal bewoonde Roekenkolonies en -nesten in de provincie Noord-Brabant. Dit gebeurde o.a. in het kader van een eventueel in de toekomst uit te geven regionale Avifauna van Midden-Brabant. Aangezien er in dit gebied slechts één gemeente ligt waar de Roek als broedvogel voorkomt (gemeente Tilburg), werd besloten om de telling over de gehele provincie uit te voeren. Reden hiervoor was, dat dan met enige zekerheid vastgesteld kon worden of de soort de laatste jaren was toe- of afgenomen.

### Methode

Om de telling van 1978 zo compleet mogelijk te maken:

1. zijn alle in de mij bekende literatuur opgegeven broedplaatsen bezocht,
2. werden bij een aantal Brabantse vogelaars en Vogelwerkgroepen, verspreid over de provincie, gegevens betreffende recentelijke vestigingen opgevraagd, en
3. is gedurende de maanden maart en april, en gedeeltelijk nog in mei, Noord-Brabant gedurende enkele weekends per auto doorkruist om zodoende nog enkele kolonies bij te vinden.

De Dienst Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw werd eveneens om gegevens gevraagd, waarbij bleek, dat deze dienst de laatste jaren geen tellingen meer heeft verricht.

Bovengenoemde werkwijze heeft naar mijn mening geresulteerd in een vrij volledige tot nagenoeg volledige telling.

### Resultaten

In totaal kon in 19 gemeenten het broeden van de Roek worden vastgesteld; hierbij waren 3 gemeenten, waar meer dan één kolonie was gevestigd, namelijk 4 kolonies te Tilburg, 4 te Sprang-Capelle en 2 te Nuenen, waardoor het aantal kolonies 26 bedroeg.

De grootste kolonie telde maar liefst 410 nesten en was gevestigd op Dongewijk te Tilburg; interessant is het in dit verband te weten, dat in 1970 de grootste kolonie in Nederland 377 nesten telde. Ook de 2 kleinste kolonies met ieder 3 nesten waren gevestigd in Tilburg.

In totaal konden er in 1978 1.827 bewoonde nesten worden geteld. Bij een nadere beschouwing van de hieronder volgende tabellen (1 en 2) blijkt, dat de meeste kolonies binnen de bebouwde kommen gevestigd zijn, maar dat het aantal nesten hier gering is, terwijl het aantal vestigingen in populierenbosjes buiten de bebouwde kommen weinig minder is, maar dat hier per kolonie beduidend meer nesten werden aangetroffen.

Tabel 1. Roekenkolonies in Noord-Brabant in 1978.

Plaats	Aantal nesten	Opmerkingen
Roosendaal, Emil v Loonpark	7	park binnen bebouwde kom
Oosterhout, Hilleputten	16	populierenbosje achter vuilnisbelt
Sprang-Capelle, dijk, wieltje	24	eikenbosje langs wiel
dijk	79	wegbeplanting buiten be- bouwde kom
spoorlijntje Vaart	34	bomenrij binnen beb.kom
Den Dulver	123	eendenkooi
Tilburg, Dongewijk	410	park/landgoed buiten be- bouwde kom
Wilhelminapark	27	park binnen beb.kom
Bossche weg	3	wegbeplanting binnen be- bouwde kom
Bossche weg	3	idem buiten beb.kom
Vlijmen, Grote Wiel Haarsteeg	49	populierenbosje langs wiel
Vught, Sionsbrug	7	park/landgoed binnen be- bouwde kom
's-Hertogenbosch, wiel Gewande	48	populierenbosje langs wiel
Lith, Kesselse Kooi	109	eendenkooi
Luyksgestel, Sengelsbroek	32	populierenbosje
Eindhoven, kunstijsbaan	22	populierenbosje
Nuenen, Soeterbeek	32	eikenbosje/landgoed
Herendonk	154	populierenbos
Lieshout	163	populierenbosje
Veghel, kanaal	88	populierenbosje
Uden, Schutveld	16	tuin binnen beb.kom
Megen, Maasdijk	18	populierenrij langs dijk
Heeze, kasteelbos	14	gemengd naald-/loofbos
Deurne, kasteel	52	park binnen beb.kom
Boxmeer	279	populierenbosje
Budel-Dorplein	18	gemengd loofbos
	<hr/>	
	1827	

Tabel 2. Ligging van de kolonies.

Ligging	aantal kolonies	aantal nesten
bebouwde kommen	8	168
eendenkooien	2	232
populierenbos e.d. langs wielen	3	121
bomenrij langs wegen of waterwegen buiten bebouwde kom	3	100
naaldbos (ietwat gemengd met loof)	1	14
gemengd, vrij jong loofbos	1	18
populierenbos	6	732
buitenplaatsen of kleine landgoederen	2	442
	<hr/>	<hr/>
	26	1827





De gemiddelde koloniegrootte van kolonies binnen de bebouwde kommen bedroeg 21 tegen 122 voor populierenbosjes buiten de bebouwde kommen. Een opmerkelijke vestiging van Roeken werd aangetroffen in een populierenbos achter de vuilnisbelt te Oosterhout, waar in 1978 16 nesten konden worden geteld; een soortgelijke kolonie met 19 nesten werd uitsluitend in 1975 gevonden in een grove- en zeedennenbosje achter de vuilnisbelt te Tilburg, waar de nesten van o.a. plastic en ander afval waren gemaakt. Deze vogels fourageerden voor een groot deel op deze vuilnisbelt. Dat de vogels hier na 1975 niet meer terugkeerden, was waarschijnlijk te wijten aan jagersactiviteiten.

Overigens was deze vestiging niet de enige, die gevestigd was in een naaldbos, want ook in de gemeente Heeze werd zo'n vestiging in (gemengd) naaldbos aangetroffen, waar de vogels reeds vele jaren achtereen hebben gebroed.

Van de kolonies te Sprang-Capelle (Den Dulver) en te Budel-Dorplein kan tenslotte nog worden vermeld, dat de nesten zich slechts enkele meters boven de grond bevonden.

#### Veranderingen in de Brabantse Roekenpopulatie

In het verleden zijn er enkele landelijke tellingen verricht van het aantal Roekennesten, waarbij de aantallen per provincie zijn opgegeven. Hieronder volgt een overzichtje van de resultaten van deze tellingen in Noord-Brabant.

1924	4.800 nesten	vrij onvolledig (Wolda 1925)
1936	6.052 nesten	niet geheel volledig (Anon. 1937)
1944	5.797 nesten	vrij volledig (Kloos cit. in Feijen 1976)
1966	556 nesten	waarschijnlijk nagenoeg volledig (Van Erve et al. 1967)
1970	732 nesten	vrij volledig (Feijen 1976)
1971	728 nesten	vrij volledig (Koelink en Lahey 1976)
1978	1.827 nesten	waarschijnlijk nagenoeg volledig (A. van Poppel)

Helaas is het niet of bijna niet mogelijk, om aan de hand van deze cijfers te achterhalen wanneer resp. af- en toename plaatsvonden; hiervoor zijn de tellingen waarschijnlijk te onvolledig en te verschillend van aard. Landelijk gezien lijkt het er echter enigszins op, dat de populatieveranderingen niet overal synchroon met elkaar zijn verlopen. Dit kan evenwel een gevolg zijn van de onvolledigheid der tellingen.

Voor wat betreft Noord-Brabant is de populatie tussen 1936 en 1944 vrijwel zeker gedaald, terwijl de populatie tussen 1924 en 1936 waarschijnlijk nagenoeg gelijk bleef. Vervolgens zien we tussen 1944 en 1966 een zeer sterke achteruitgang van 5.797 nesten naar ca 556. In de periode 1966-1970 geeft de soort weer een zeer lichte stijging te zien, terwijl er in de periode 1970-1978 tenslotte weer een zeer sterke stijging van 732 naar 1.827 nesten valt te bespeuren; aangezien de Roek vanaf 1977 weer bij de wet is beschermd, is het waarschijnlijk dat deze tendens zich de komende jaren voort zal gaan zetten.

Literatuur

- Anonymus 1937. De sterkte der Roekenkolonies in 1936. Ardea 26: 202-207.
- Erve, F.J.H. van et al. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen, pp. 284-285.
- Feijen, H.R. 1976. Over het voedsel, het voorkomen en de achteruitgang van de Roek (*Corvus frugilegus*) in Nederland. Limosa 49: 28-67.
- Koelink, R. & H. Laheij 1976. Landschapsoecologisch onderzoek van de Roek. Doct.verslag vakgr. Natuurbeh., LH Wageningen, verslag 336.
- Wolda, G. 1925. Roekenkolonies in Nederland, 1924. Ardea 14: 44-45.

Adres: Scarlattistraat 108, 5049 GC Tilburg.

In een onderzoek van Koelink en Laheij (1976) wordt het volgende opgemerkt:

" Door middel van inventarisatie en archiefstudie is gebleken, dat de populatie tussen 1954 en 1970 in sterke mate is afgenomen, vooral in de jaren vóór 1960, terwijl er na 1970 van een geringe vooruitgang sprake is. De voornaamste oorzaak van deze achteruitgang bleek gelegen te zijn in het gebruik op grote schaal van landbouwbestrijdingsmiddelen, vooral de zaaizaadontsmettingsmiddelen aldrin, dieldrin en methykwikverbindingen. Daarnaast kan verstoring, zowel georganiseerd (1965-1962) als ongeorganiseerd een rol hebben gespeeld bij de achteruitgang ".

Redactie.

VERKEERSSLACHTOFFERS TUSSEN EINDHOVEN EN SON IN 1978

Jan van der Winden

Inleiding

Een artikel in Het Vogeljaar bracht me op het idee een telling te houden van verkeersslachtoffers langs een weg waar ik elke dag langs fiets. Het gaat hier om een snelweg van Eindhoven naar Nijmegen. Het stuk dat geteld is, is 5,5 km lang en ligt tussen Eindhoven en Son. De weg heeft aan beide kanten een ventweg, die meestal van de hoofdweg is afgescheiden door een beukenhaag. Over de ventweg mogen bijna overal auto's rijden. De weg loopt door een gebied met akkers en weilanden en kleinschalige veldjes. De weg kruist een kanaal en loopt evenwijdig met de Dommel; de snelweg gaat door één woonheim, namelijk die van Son en Breugel.

Resultaten

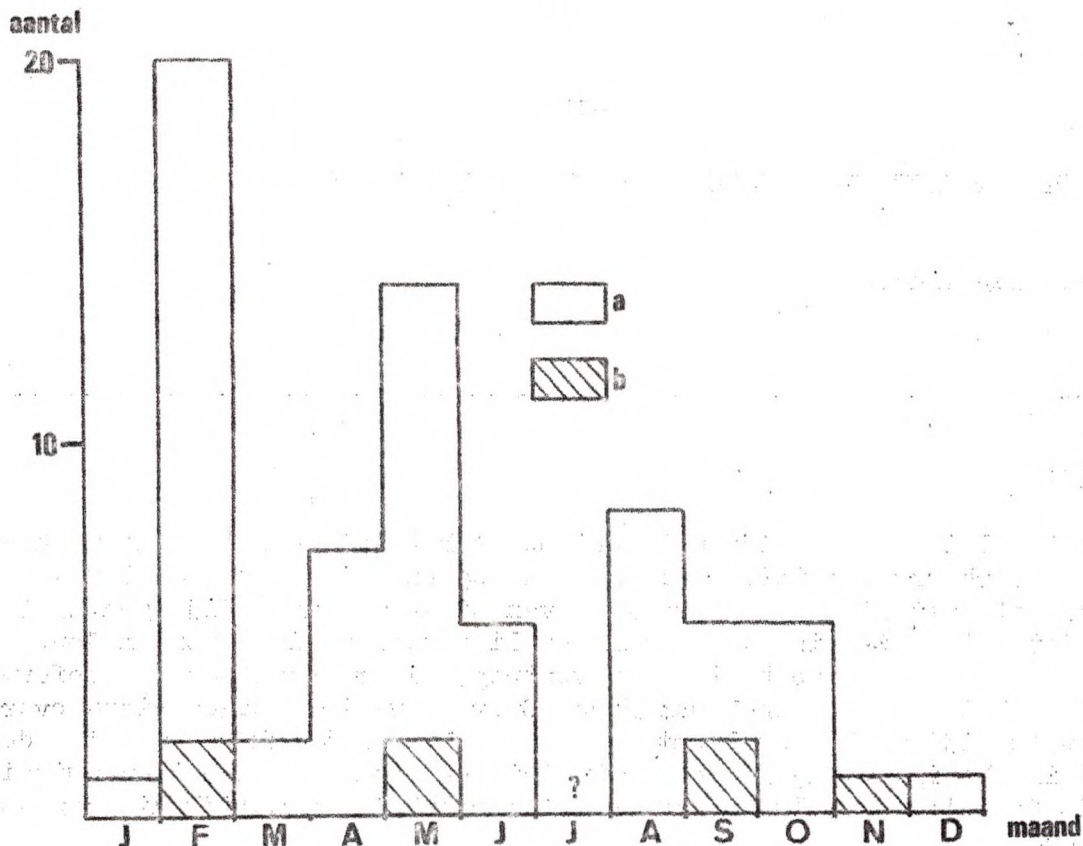
De resultaten zijn samengevat in tabel 1 (en 2) en figuur 1. Overigens is in juli niet geteld.

Tabel 1. Gevonden vogelsoorten per maand in 1978.

Soort	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Totaal
Waterhoen			1							1			2
Houtduif	1				1								2
Steenuil					1								1
Boerenwaluw								1					1
Spreeuw			1			1							2
Ekster						1							1
Zwarte Kraai										1			1
Zwarte Roodstaart				1									1
Merel	3		2	5	1		3		1				15
Koperwiek	13												13
Grote Lijster				1									1
Pimpelmees					1								1
Koolmees					1	1							2
Huismus	2		1	5	1		3	5	2	1			20
Ringmus	1		2										3
Groenling								1					1
Sijs			1										1
Totaal	1	2	2	7	14	5	8	5	5	1	0		68
	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	

Tabel 2. Overige gevonden diersoorten in 1978.

Bruine Rat	1 feb	Kat	1 feb
Veldmuis	1 mei	Konijn	1 dec
Vleermuis spec	1 mei	Bruine Kikker	1 sep
Egel	1 sep		1 nov



Figuur 1. Maandelijksse verdeling van verkeersslachtoffers tussen Eindhoven en Son in 1978.  
 a + b = vogels, b = overige diersoorten. In juli werd niet geteld.

Opvallend is, dat de grootste toppen liggen in februari en mei; april en augustus komen op de tweede plaats. Dat de grootste top in februari ligt, komt door een tamelijk lange, harde vorstperiode, waarin de vogels hun voedsel gingen zoeken onder de beukenhagen en hierheen vliegend werden aangereden. Er werden hier vnl. Koperwieken (13) aangereden. De toppen in april en vooral die in mei worden veroorzaakt door de grote aantallen jonge vogels, die nu al uitvliegen. In augustus zijn het ook jonge vogels van ouders met een tweede legsel. Na augustus loopt het aantal sterk terug. De (jonge) Ekster en de Zwarte Kraai zijn vermoedelijk door aas aangetrokken en bij het consumeren hiervan doodgereden. We moeten echter steeds rekening houden met de geringe aantallen bij het interpreteren van de gegevens.

In totaal zijn in 1978 68 dode vogels gevonden, hetgeen neerkomt op ongeveer één vogel in de vijf dagen. Hieronder waren 15 mannetjes en 12 vrouwtjes, 8 onvolwassen vogels en 33 vogels waarvan geslacht en leeftijd niet vast te stellen waren.

In 1977 werden een Dodaars, Kepen, Roodborstje, Pimpelmees, Koolmees e.a. gevonden.

Adres: Kempenlaan 13, 5691 LS Son.

DE ZWARTKOPMEEUW (*Larus melanocephalus*) IN NOORD-BRABANT. Deel 1.

Frank Neijts

---

Inleiding

De laatste jaren is het aantal waarnemingen van Zwartkopmeeuwen (voortaan ZKM) in de broedtijd in Noord-Brabant sterk toegenomen. Het begint erop te lijken dat deze meeuwensoort langzamerhand vaste voet in onze provincie begint te krijgen. Gezien de ontwikkelingen elders in ons land (Jansen & Remeus 1978) en in Groot-Brittannië (Sharrock 1974) is dat ook niet zo verwonderlijk.

In dit eerste deel van het artikel wordt nogal wat aandacht besteed aan de determinatie, zowel van adulte vogels in broedkleed als van onvolwassen dieren.

Willen we een eventuele uitbreiding of toename van de ZKM in Noord-Brabant (en elders) op de voet kunnen volgen, dan is het van groot belang dat zoveel mogelijk waarnemers in staat zijn de soort te herkennen c.o. te ontdekken. Dat dit toch wat minder gemakkelijk is als vaak wordt gesuggereerd, blijkt o.a. uit het feit dat steeds dezelfde waarnemers ZKM ontdekken. Veel vogelaars, "getipt" over de aanwezigheid van ZKM in een bepaalde Kokmeeuwen-kolonie, hebben grote moeite de vogels te ontdekken of missen ze eenvoudigweg. Zij blijken vaak op minder "goede" kenmerken te letten, ietwat misleid door de gangbare veldgidsen.

De determinatie van onvolwassen (en/of juveniele) ZKM kan van belang zijn om eventuele broedresultaten te beoordelen.

Het laatste hoofdstukje van dit eerste deel wordt gevormd door een samenvatting van de discussie over de mogelijke oorzaken van de **toename van de ZKM in West-Europa**, grotendeels gebaseerd op Jansen & Remeus (1978) en Sharrock (1974).

In deel 2 (in het volgende nummer van "de Roodborsttapuit") wordt een overzicht gegeven van de tot dusverre bekende waarnemingen in Noord-Brabant. Tevens een overzicht van de gebruikte literatuur.

Determinatie

In zijn artikel "Field Identification of west Palearctic Gulls", vol. 2 (British Birds 72: 142-182), vergelijkt Grant de ZKM niet met de Kokmeeuw (voortaan KM). Redenen daarvoor: adulten in zomerkleed zijn z.i. niet zó moeilijk van dito KM te onderscheiden; winterkleden van adulte en onvolwassen kleden van ZKM zijn eerder te verwarren met een paar andere meeuwensoorten dan met de KM.

Dat laatste is zeer zeker waar, maar het eerste is m.i. een onderschatting van het probleem. In de inleiding heb ik dat al enigszins toegelicht.

Ik wil daar nog aan toevoegen dat het ontdekken van een paartje ZKM in een kolonie van pakweg 10 000 KM toch geen sinecure is, zeker als men bedenkt dat de meeste Kokmeeuwen-kolonies in natuurreservaten liggen en dus niet vrij toegankelijk zijn.

Alert zijn op de aanwezigheid van de soort, enig doorzettingsvermogen, het op de hoogte zijn van zoveel mogelijk kenmerken en het gebruik van een sterk vergrotende kijker of teleskoop, zijn voorwaarden voor succes bij de "jacht" op ZKM.

vervolg Determinatie

--- Adulte vogels in broedkleed, zittend:

	<u>Zwartkopmeeuw</u>	<u>Kokmeeuw</u>
Snavel:	Felrood, al of niet met zwart bandje aan 't eind. Veel forser!	Bruinrood of roodbruin, lang niet zo fel afstekend tegen donkere kop.
Kop:	Inzwart, tot in <u>bonc-</u> dennek doorlopend. Bij één individu te Dorplein bleek dit echter <u>niet</u> zo te zijn! Witte vlekjes rond oog groter en dus opvallender.	Donkerbruin, doch bij slecht licht of juist in sterk zonlicht <u>zwart</u> lijkend! Vlekjes rondom oog minder opvallend.
Vleugels:	Zeer lichtgrijs, punten <u>spierwit</u> . Lijkt vaak geheel witte vleugel te hebben.	Meer blauwgrijs met smalle witte rand en <u>zwarte</u> punten. Vleugel altijd méérkleurig.
Poten:	Vaak helderrood, maar soms donkerder!	Veelal donkerder rood.
Houding:	Staat duidelijk <u>hoger</u> op de poten. Is ook forser en steekt dus vaak boven KM uit!	Let echter op baltsende vogels die andere houdingen aan kunnen nemen!

Door slecht of juist goed licht (sterke zonneshijn), grote afstand e.d. is het vaak moeilijk details zoals hierboven beschreven goed te zien.

Door ervaring echter let men meer op de totale indruk:

De donkerder kop, daarentegen helderder gekleurde snavel en poten, de bijna witte, haast éénkleurige vleugels van de ZKM maken een zeer kontrastrijke indruk. Zelfs op grote afstand is dit opvallend!

--- Adulte vogels in broedkleed, vliegend:

Verreweg het beste kenmerk is dan de vrijwel geheel witte vleugel zonder zwart van de ZKM.

Tevens opvallend zijn de bredere, meer afgeronde vleugels en de tragere vleugeslag van de ZKM, vergeleken met de spitse vleugels en de soms stern-achtige vlucht van de KM. Sommige waarnemers te Dorplein vergeleken de vlucht van de ZKM wel met die van de Velduil!

(Alleen van dichtbij zijn andere kenmerken als zwartere kop en heldere snavelkleur goede kenmerken. Op afstand zijn ze vrijwel waardeeloos)

--- Subadulte vogels in zomer:

Dit betreft vogels in hun 2e zomer (3e kalenderjaar).

Enkele van de grote slagpennen vertonen nog zwart, meer of minder opvallend, maar nooit zoveel als bij KM.

De zwarte kopkap kan volledig ontwikkeld zijn, maar het is goed mogelijk dat die maar een ietsje groter is dan bij de KM. Soms met wat meer of minder witte vlekjes.

Poten en snavel kunnen al gekleurd zijn als bij adult (4e kalenderjaar en ouder), soms echter lichter oranjerood, soms ook wat donkerder. Opmerkelijk blijft de forsheid van de snavel, die soms wat "topzwaar" lijkt, ietwat "afhangend".

### vervolg Determinatie

#### -- Adulte vogels in winterkleed:

Opvallendste kenmerk de witte vleugels, met name in de vlucht en de vorm daarvan.

Kop grotendeels wit met rondom het oog nogal wat zwarte vlekjes, vooral achter het oog 'n grotere vlek vormend. Toch niet zo'n typisch "koptelefoontje" als bij KM. Ook achter op de kruin vaak wat donkere vlekjes.

Subadulte vogels (2e winter) met meer zwart op grote slagpennen, verder als adult. Aan de kust niet te verwarren met adulte Drieteenmeeuwen in winterkleed die ook zwart aan de kop hebben!

#### -- Juveniele en 1e winter vogels (vanaf juli - september):

Pas uitgevlogen of nog net niet vlugge dieren (belangrijk voor vaststellen van geslaagde broedgevallen!) onderscheiden zich gemakkelijk van dito KM door de donkere grote slagpennen en dito dekveren van die slagpennen. Bij de KM zijn deze grotendeels wit. Ook in zit is dit opvallend, zeker omdat dergelijke ZKM gewoonlijk met vele juveniele KM kunnen worden vergeleken. Aanvullende kenmerken zijn de forsere snavel en de langere poten.

Moeilijker is het onderscheid met juveniele of 1e winter Stormmeeuwen, bijvoorbeeld te Dorplein waar ook Stormmeeuwen broeden!

Juveniele (net vliegvlugge) Stormmeeuwen (SM) zijn iets groter, hebben daarentegen een relatief minder zware snavel en zijn wat uniformer van kleur.

In de vlucht zijn de verschillen groter:

ZKM heeft veel contrastrijkere vleugeltekening met zeer donkere grote slagpennen (met wat wit), zwarte vleugelachterrand en 'n opvallende lichte, grijze baan over de lengte van de vleugel.

Bij de SM is de vleugel tamelijk uniform: slagpennen niet zo donker, zonder wit, achterrand ook niet zo donker en geen opvallende baan op de vleugel.

In het eerste winterkleed dat ze verkrijgen in juli - september, worden de verschillen duidelijker:

ZKM wittere kop met kontrasterende vlekjes rond oog, SM bruinige kruin en nek. De SM heeft dan ook een lichte snavel met donkere punt, de ZKM een uniform gekleurde snavel echter sterk variërend in kleur van lichtrood tot zeer donker, alleen aan de basis vaak wat lichter.

### Diskussie

Het verspreidingsgebied van de Zwartkopmeeuw in Europa is op z'n zachtst gezegd nogal vreemd: verspreid rondom de Zwarte Zee, sterk verbrokkeld in West-Europa (voornamelijk Zuid-Frankrijk, Nederland en Noord-Duitsland). Oorspronkelijk voornamelijk rond de Zwarte Zee, waar in 1960 zo'n 100 000 paren broeden. Vermoedelijk daardoor en door het feit dat de ZKM makkelijk van broedplaats verandert, vond uitbreiding plaats in westelijke richting.

(De ZKM van de Zwarte Zee blijken na het broedseizoen een lichte voorkeur te hebben voor 'n westelijke "uitzwerms-richting")

Hoewel in West-Europa de ZKM vrijwel uitsluitend in KM-kolonies broedt (Sharrock 1974) schijnt hij rondom de Zwarte Zee ook in zelfstandige kolonies te nestelen (Makatsch 1974).





Zwartkopmeeuw, adult, paraderend voor kokmeeuwen,  
Budel-Dorplein, begin mei 1981.

## WAAROM ZIJN BOSUIL, BOOMKLEVER EN APPELVINK IN OOST-BRABANT ZO SCHAARS

Tom Heijnen

---

### Inleiding

Als we de Atlas van de Nederlandse broedvogels (Teixeira 1979) ter hand nemen en de verspreidingskaarten van Bosuil, Boomklever en Appelvink opzoeken, valt het op, dat ze in grote delen of in geheel Oost-Brabant slechts weinig verspreid voorkomen. Niet alleen is het verspreidingsbeeld verbrokken, maar tevens zijn de aantallen, ook in ogenschijnlijk ideale biotopen, veelal bijzonder klein. Dat is niet uitsluitend een artefact, iets wat veroorzaakt wordt door inventarisatiefouten, hoewel bekend is, dat de drie soorten slechts gedurende een betrekkelijk korte periode van het jaar (Bosuil: feb-apr, Boomklever: mrt-apr, Appelvink: mrt-apr) goed te inventariseren zijn en derhalve vrij gemakkelijk gemist kunnen worden. Een extra probleem speelt nog bij de Appelvink, namelijk de onbekend van vele vogelaars met de roep van deze soort en het feit dat hij hoog in de bomen leeft. Hoe komt het nu, dat deze drie soorten\* bij ons zo schaars zijn, hoewel er plaatselijk zeer geschikte broedgebieden aanwezig lijken te zijn? Ik tracht hier enkele mogelijke oorzaken aan te geven.

### Biotoopkeuze

Om enig idée te geven, waar we de drie soorten kunnen aantreffen, geef ik kort het broedbiotoop aan.

**Bosuil:** broedt vooral in zwaardere loof- en parkbossen met enige ondergroei, maar ook in oude gemengde en oude naaldbossen. Voorwaarde is het voorkomen van holttes, die als nestplaats dienen. Dit kunnen zowel natuurlijke holttes zijn als oude spechtengaten. Soms wordt er in oude Eekhoorn- of Zwarte Kraaiennesten gebroed.

**Boomklever:** broedt voornamelijk in oude loof- en parkbossen, met name als er veel eiken en beuken in voorkomen. Als nestplaats maakt hij met name gebruik van oude spechtengaten, vooral die van Grote Bonte Spechten.

**Appelvink:** de voorkeur gaat uit naar parkachtige tuinen en villawijken en tuinsteden, opgaand loofbos vermengd met minder dan 20 % naaldhout, en parken. In mindere mate ook puur opgaand loofhout, gemengd bos, puur naaldbos en boomgaarden. Het eigen gebouwde nest wordt hoog in een boom, vooral Zomereik en Beuk, geplaatst.

Dergelijke biotopen komen in Oost-Brabant slechts betrekkelijk weinig voor. De oppervlakte ervan bedraagt bij ons hooguit enkele honderden ha, maar meestal veel minder (hooguit 50 ha).

\* Twee soorten zouden aan het lijstje toevoegd kunnen worden, namelijk Kleine Bonte Specht en Glanskop, die globaal in overeenkomstige biotopen voorkomen. Om dit verhaal echter niet te rommelig te maken, worden deze verder buiten beschouwing gelaten, een enkele opmerking daargelaten.

Potentiële broedgebieden voor Boomklever en Appelvink in Oost-Brabant zijn voornamelijk de zware, oude loofbossen, die plaatselijk vermengd zijn met naaldhout. Voor de Bosuil betreft het, buiten dergelijke loofbossen, ook de oude naaldbossen, die echter vrij dun gezaaid zijn. Een opvallend loofbos-gebied vormt de Meierij, met zware, grote loofbossen als de Geelders, het Veldersbos en Heerenbeek. Dit herkennen we direct terug op de verspreidingskaarten van Bosuil en Boomklever in de Atlas van de Nederlandse Broedvogels.

### Standvogels

Bosuil, Boomklever en Appelvink (en ook Kleine Bonte Specht en Glanskop) hebben als belangrijke overeenkomst, dat ze standvogels zijn. Dat wil zeggen: na het broeden blijven ze in het broedgebied hangen of gaan in de omgeving rondzwerfen.

Waarom zijn het standvogels? Vogels, die in een gebied alleen in het broedseizoen voldoende voedsel e.d. kunnen vinden, maar niet in de winter, moeten wegtrekken. Vogels, die broeden in tijdelijke biotopen moeten, nadat hun broedgebied ongeschikt is geworden - bijvoorbeeld door successie van de vegetatie - de capaciteit hebben om zich elders te vestigen.

Blijkbaar vinden Bosuil, Boomklever en Appelvink in de winter voldoende voedsel en in het broedseizoen komen ze, althans van nature, voor in oude, goed ontwikkelde bossen, die nauwelijks meer veranderen (climaxbossen). Trekgedrag is voor hun dan ook niet nodig. Sterker nog: het is verspilling van energie. Die energie kunnen ze beter stoppen in bijvoorbeeld het beconcurreren van andere soorten.

Maar het feit, dat het standvogels zijn, betekent wel dat ze goede broedbiotopen, die ver van het oorspronkelijke areaal afliggen, moeilijk kunnen bevolken. Wat voor hun ver is, is niet te zeggen; misschien is dat al bij enkele tientallen kilometers.

### Aantallen in Oost-Brabant

Uit enkele rapporten en archieven heb ik een aantal gegevens over aantallen gehaald, om een indruk te geven van het aantal broedparen van Bosuil, Boomklever en Appelvink in Oost-Brabant. Dit overzichtje is echter geenszins volledig. Onder Oost-Brabant wordt verstaan de provincie Noord-Brabant ten oosten van Tilburg.

Allereerst kijken we naar de resultaten van het Atlasproject (Teixeira 1979), waarin gegevens uit vijf jaren (1973-77) zijn gecombineerd, aangevuld met enkele later bekend geworden gegevens uit die periode. Met behulp van de kaartjes in de Atlas kunnen we het aantal blokken (van 5 x 5 km) tellen, waarin de drie soorten als waarschijnlijke of zekere broedvogel zijn vastgesteld. Dit geeft de volgende aantallen:

alleen Bosuil	26 blokken	Appelvink:	
Bosuil en Boomklever	12 blokken	alleen met Bosuil	2 blokken
alleen Boomklever	16 blokken	met Bosuil en Boomkl	3 blokken
Totaal Bosuil	38 blokken	alleen met Boomkl	2 blokken
Totaal Boomklever	28 blokken	zonder deze soorten	1 blok
			<u>8 blokken</u>

Hieruit blijkt, dat er vrij veel blokken zijn, waar alleen Bosuil en alleen Boomklever zijn aangetroffen.

Op grond van voorlopige gegevens kan het aantal Bosuil-territoria in Oost-Brabant op 65-90 geschat worden en het aantal Boomklever-territoria op 25-40. Broedgevallen van Appelvinken zijn slechts enkele keren vastgesteld en voorlopig is het nog onmogelijk om een schatting van het aantal paren/territoria te maken.

Opgemerkt dient te worden, dat de Bosuil de laatste 5 tot 10 jaren in Oost-Brabant relatief sterk is toegenomen. In Midden-Brabant broedden tot aan het begin van de zeventiger jaren hooguit één of enkele paren; sindsdien nam het aantal gestadig toe tot ca 20 in 1977. In de Kempen werden in de jaren 1970-75 in totaal 7 zangposten in 5 gebieden geteld; in de jaren 1976-81 waren dat er 18-21 in 10 gebieden en er vindt nog steeds een toename plaats. De toename vindt zowel in de oude loof- als oude naaldbossen plaats, hoewel het sterkst in de naaldbossen.

### Waarom zo schaars?

Vele oude loofbossen in Oost-Brabant lijken, althans op het oog, veel op die in bijvoorbeeld de Achterhoek of de provincie Utrecht. Op grond hiervan zouden we beduidend meer Bosuilen, Boomklevers en Appelvinken verwachten, dan er in werkelijkheid zitten (zie bijv. lokale aantalsopgaven van deze soorten in Teixeira 1979). Ik stip hieronder enkele mogelijke oorzaken van dit verschijnsel aan:

#### Isolatie

Zware loofbossen zijn in Oost-Brabant alleen plaatselijk te vinden. De onderlinge afstand tussen de bossen is meestal groot en de afstand tot de bolwerken van de drie soorten eveneens. Omdat Bosuil, Boomklever en Appelvink standvogels zijn, is het denkbaar, dat door de grote afstand (isolatie) onze loofbossen zo weinig bevolkt worden. Het is bijv. opvallend, hoe weinig Boomklevers er buiten de Oost-Brabantse broedgebieden en hoe weinig Appelvinken bij ons in de winter gezien worden, hetgeen de status "standvogel" nog eens benadrukt.

Het is zeer goed mogelijk, dat ook de oppervlakte van vele loofbossen van belang is, met name in combinatie met isolatie. Kleine bosjes verlagen namelijk de kans op kolonisatie en vergroten de kans op lokaal uitsterven (door de kleine aantallen, absoluut gezien). Isolatie geeft nog eens een extra lagere kans op kolonisatie\*.

Deze theoretische gedachten zijn een belangrijk onderdeel van de zgn. eilandbiogeografie, die probeert te verklaren, waarom kleine en meer geïsoleerde eilanden minder soorten herbergen dan resp. grote en minder geïsoleerde (MacArthur en Wilson 1967).

In dit licht bezien is het interessant om de uitbreiding van de Bosuil in de diverse biotopen te volgen. Ook de Glanskop breidt zich volgens Teixeira (1979) uit, maar bij ons is daar nog weinig overtuigends van te zien\*\*.

\* Het gaat om kolonisatie door "reproductie-eenheden", dat zijn geslachtsrijpe paren. Overigens verkleint isolatie ook de kans, dat twee geslachtsrijpe vogels van verschillende sexe elkaar vinden.

\*\* De kaart van de Glanskop in Teixeira (1979) is wat Oost-Brabant betreft een sterke overschatting, vermoedelijk door determinatiefouten veroorzaakt.

Het is overigens opvallend, maar in het licht van isolatie "logisch", dat twee trekvogels, Fluitsen en Vuurgoudhaantje, die globaal vergelijkbare biotopen bewonen, wel in met bijv. de Achterhoek vergelijkbare broeddichtheden voorkomen<sup>\*</sup>.

#### Gebrek aan nestholten

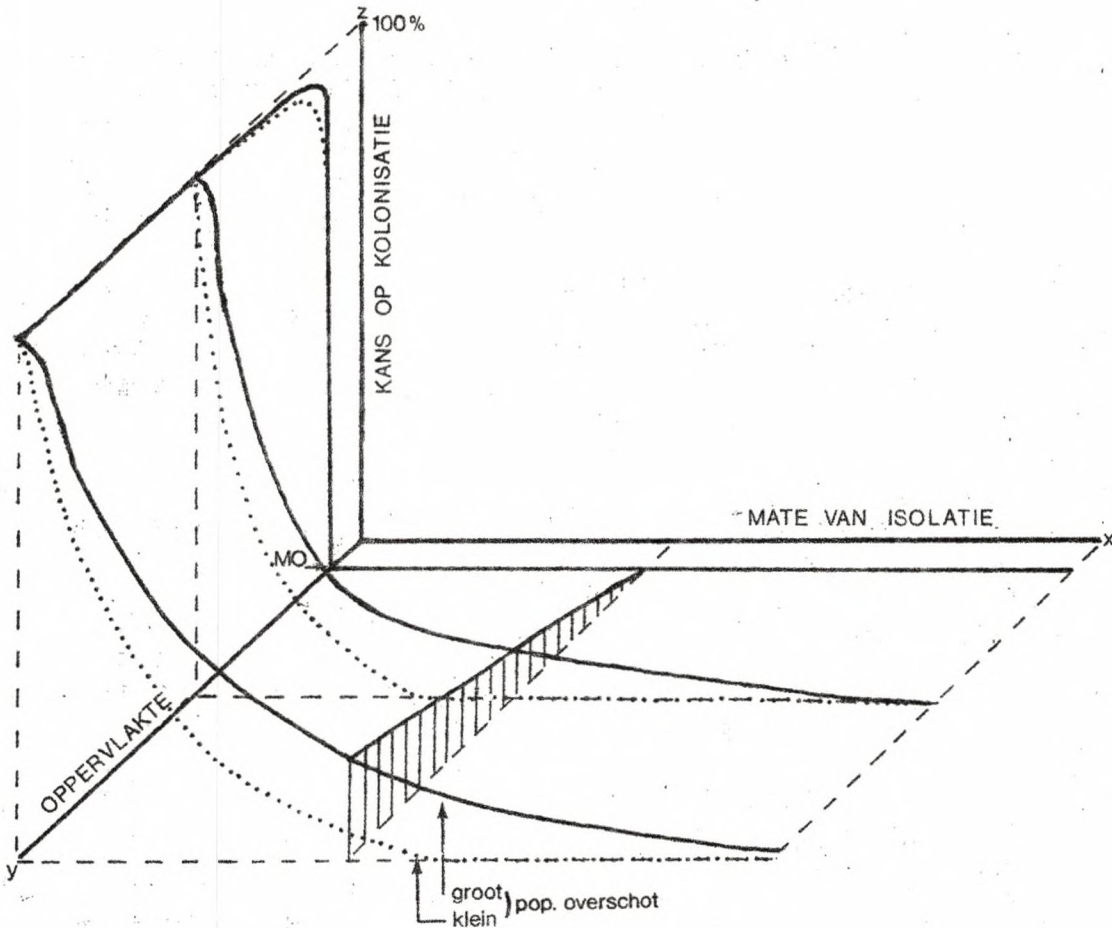
Bosuil en Boomklever maken gebruik van holten in bomen om te nestelen. Dat kunnen natuurlijke holten zijn, bijv. door inrotten op plaatsen waar takken zijn afgebroken, of oude spechtengaten. Gebrek aan geschikte nestholten in vele (jonge) naaldbossen is er mogelijk debet aan, dat Bosuilen in dergelijke biotopen ontbreken. Of dat echter ook in de oude loofbossen geldt, lijkt niet aannemelijk: in bijv. de Herdang (onder Esbeek) en de Baest (bij Middelbeers) wemelt het al tientallen jaren van de spechtenholen. Het is denkbeeldig, dat de Bosuil zal toenemen als zijn hol-leverancier, de Zwarte Specht, ook toeneemt. Er zijn echter geen duidelijke gegevens die wijzen op een toename van Zwarte Spechten gedurende de laatste 5-10 jaren. Wel zal het aantal spechtenholen, ook bij gelijkblijvende broedpopulatie van Zwarte Spechten, jaarlijks toenemen, omdat ieder jaar nieuwe holen worden gehakt. Experimenten met het ophangen van nestkasten voor Bosuilen kunnen meer duidelijkheid verschaffen of er een gebrek aan nestholten voor deze soort is.

#### Concurrentie

Nestplaatsconcurrentie speelt bij de Appelvink geen rol, want onbezette plekje hoog in de bomen zijn er genoeg. Mogelijk zijn er voedselconcurrenten, maar wat zaden betreft is dit onwaarschijnlijk, omdat Appelvinken veel grotere zaden eten dan andere vinkachtigen. Volgens Newton (1967) eten Appelvinken vooral zaden van meer dan 100 miligram, wat minder van 10-100 mgr en een verwaarloosbare hoeveelheid zaden, die minder dan 10 mgr wegen. Drie andere vinkachtigen, Barmsijs, Kneu en Groenling, eten geen zaden van meer dan 100 mgr. De Groenling eet vooral zaden van 10-100 mgr en ook vrij veel van 1-10 mgr. De vinkensoort, die echter de meest potentiële concurrent is, de Vink, is helaas niet door Newton onderzocht. Echter gezien de snavelstructuur eet deze soort vermoedelijk gemiddeld kleinere zaden dan de Groenling, waarmee duidelijk is, dat Appelvinken weinig voedselconcurrentie (wat zaden betreft) van Vinken zullen hebben. Appelvinken en Vinken eten echter ook vrij veel insecten, evenals vele andere vogelsoorten, zodat concurrentie hierom mogelijk is. Hoewel in gebieden met veel Appelvinken mogelijke voedselconcurrenten ook talrijk zijn, sluit dit de mogelijkheid van concurrentie bij ons niet geheel uit.

Voedselconcurrentie bij Bosuilen lijkt niet aannemelijk. Ze zijn namelijk geen voedselspecialisten, d.w.z. hun voedselkeuze is niet tot een klein aantal soorten beperkt. Southern (1970) stelde bijv. vast, dat in een bos (Wytham Wood) bij Oxford het aantal territoriale Bosuilen zeer constant was, ofschoon het aantal veld- en bosmuizen sterk fluctueerde. Vandaar dat Bosuilen vrijwel ongevoelig zijn voor strenge winters, als Kerk- en Steenuilen e.a. vaak een grote klap krijgen. Concurrentie om nestholten is theoretisch mogelijk. Er zijn enkele soorten, die dezelfde nestplaatsen als Bosuilen gebruiken, zoals Holenduif, Zwarte Specht en Kauw. De eerste twee soorten bereiken echter nergens grote dichtheden

\* Als voorbeeld kan de Herdang (ca 70 ha) onder Esbeek genoemd worden. Het aantal Fluitsen-zangposten fluctueerde hier in 1976-79 tussen 7 en 13 en in 1979 waren er tenminste 8 zangposten van Vuurgoudhaantjes.



Figuur 1. Model van de invloed van isolatie en oppervlakte op de kans van kolonisatie bij standvogels bij een groot en een klein populatieoverschot in het brongebied.

De mate van isolatie (x-as) is de afstand van een onbezett, geschikt breedgebied tot het brongebied (= gebied waar de soort breedt); de oppervlakte (y-as) betreft de oppervlakte van dat onbezette gebied; de kans op kolonisatie (z-as) is de kans gedurende een bepaalde tijdsperiode, dat het onbezette gebied door één geslachtsrijp paar vanuit het brongebied wordt bezet; MO = minimumoppervlakte, dat is de oppervlakte die één paar minimaal nodig heeft om te kunnen leven en breedden.

Er wordt uitgegaan van een brongebied, dat "vol" is, zodat niet alle paren daar kunnen breedden. Het overschot zal elders een plaatsje moeten zoeken. Hoe groter het overschot is, destegroter wordt de kans dat een onbezett gebied van zekere oppervlakte en isolatie bezett wordt. Als het overschot nul is, is de kans op kolonisatie, ongeacht oppervlakte en isolatie, praktisch 0 %. Bij een oneindig groot overschot tendeeert deze kans naar 100 %. Hier tussen ligt ergens de werkelijkheid.

Dit model is kwalitatief, d.w.z. op de assen staan geen getallen die de mate van isolatie, de oppervlakte en de kans aangeven. Dergelijke gegevens zijn niet beschikbaar.

in verhouding tot de hoeveelheid aanwezige nestholen. Kauwen kunnen kolonieachtig optreden, soms wel 15-20 paren op 1 ha in holenrijke delen, maar gezien dit kolonieachtige optreden en de constatering, dat er altijd wel een aantal geschikte holen onbezet zijn, lijkt gebrek aan nestholten niet aannemelijk. Zelfs al zou er een gebrek zijn, dan nog moet dit voor een Bosuil geen probleem zijn, omdat deze soort zeer vroeg in het jaar een holte bezet.

Over eventuele voedselconcurrentie bij Boomklevers is niets bekend, zodat deze mogelijkheid open blijft. Of concurrentie om nestholen kan optreden, is eveneens onduidelijk. Mogelijke concurrenten van dit type zijn o.a. Kleine Bonte Specht, Spreeuw en Koolmees, soorten die overigens in bijv. de Achterhoek talrijk zijn.

#### Overige mogelijkheden

Het is mogelijk, dat er andere factoren meespelen, die niet bekend zijn, zoals zeer specifieke - bij ons schaarse of ontbrekende - eisen wat betreft voedsel, nestplaatsen e.d.

Het is ook mogelijk, dat niet één factor van belang is, maar meerdere factoren in combinatie met elkaar. In figuur 1 heb ik dat voor enkele factoren in een grafiek uitgezet; hoewel deze relaties beredeneerd kunnen worden, blijven ze hypothetisch. Wel kan eniger mate een indruk verkregen worden, hoe meerdere factoren op een complexe manier kunnen samenspelen. Het zal duidelijk zijn, dat het bepalen van de factor(en) die het in de inleiding vermelde verschijnsel veroorzaken, een zeer uitgebreid onderzoek vereisen. Hoewel zo'n onderzoek op het eerste gezicht niet relevant lijkt voor de natuurbescherming, is het dat wél. Door allerlei menselijke ingrepen worden natuurgebieden steeds kleiner en komen steeds meer geïsoleerd te liggen. Hoe een verkleining en een toenemende isolatie van invloed kunnen zijn op de kans van kolonisatie e.d. heb ik kort aangegeven bij "Isolatie". In de ecologische en theoretische literatuur treffen we vaak aan, dat men weinig invloed verwacht van oppervlakteverkleining en toenemende isolatie bij vogels, omdat deze diergroep zo mobiel is. We kunnen echter niet alle vogels over één kam scheren: we moeten een duidelijk onderscheid maken in standvogels en trekvogels, of nog nauwkeuriger: van iedere soort moeten we eerst weten in welke mate hij stand- of trekvogel is, hoe het er met zijn broed- en winterbiotoop voor staat en hoe zijn voortplantingssucces is, alvorens we kunnen voorspellen wat de invloed van oppervlakteverkleining en toenemende isolatie op die soort is.

#### Literatuur

- MacArthur, R.H. & E.O. Wilson 1967. The Theory of Island Biogeography. Monogr. Pop. Biol. 1. Princeton Univ. Press, Princeton, N.J.
- Newton, I. 1967. The adaptive radiation and feeding ecology of some British finches. Ibis 109: 33-98.
- Southern, H.N. 1970. The natural control of a population of Tawny Owls (*Strix aluco*). J. Zool., Lond. 162: 197-285.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Adres: Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven.

DETERMINATIE VAN GLANSKOP EN MATKOP

Frank Neijts

Inleiding

Dat de determinatie van deze mezensoorten minder makkelijk is als normaliter wordt verondersteld mag blijken uit de verspreidingskaart van de Glanskop in de "Atlas van de Nederlandse Broedvogels" (Teixeira 1979, pp. 326). Hierop staan voor het werkgebied van de VWG "De Kempen" (zie blz. 2) een 10-tal blokken aangegeven met waarschijnlijke en/of zekere broedgevallen (code 3 t/m 16).

Met mij echter zijn diverse waarnemers in dat werkgebied, ervaren met Glanskoppen in andere delen van ons land of elders, van mening dat deze soort althans in de Kempen een uiterst zeldzame verschijning is. Kort gezegd: wij twijfelen oprecht aan de meeste van deze "stippen" en wij vrezen dat te vaak verwisseling met de Matkop is opgetreden.

Overigens is dit niet zó vreemd: ook vogels als Bosuil, Appelvink en Boomklever (die vaak hetzelfde biotoop bewonen) komen in de Kempen en de rest van Oost-Brabant weinig voor, althans veel minder dan in Midden- en Oost-Nederland. Zie daarvoor het artikel van Tom Heijnen op blz. 18 t/m 23 van dit nummer.

Daar het in dit licht bezien van groot belang is de verspreiding van Glanskop (en Matkop) zo nauwkeurig mogelijk te bepalen, leek het mij zinnig juist aan de determinatie van de "zwartkoppige" mezen enige opmerkingen te wijden.

	<u>GLANSKOP</u>	<u>MATKOP</u>
Model:	Normaal postuur, wel wat lijkend op bijv. Pimpel.	Typisch "topzwaar", met grote kop.
Kopkleur:	Bij goed licht (!) glanzend zwart.	Altijd dof- (roet-)zwart, verder in nek lopend.
Kinvlek:	Klein, veelal scherp begrensd.	Groter, meestal vaag begrensd.
Vleugel:	Egaal.	Zomen van slagpennen dikwijls lichte vlek op vl. vormend.
Wangen:	Grijs-(bruin-)wit.	Vaak wat witter, verder doorlopend.

N.B. Veel van deze "kenmerken" vaak slecht te zien, of afhankelijk van bijvoorbeeld slijtage van het verenkleed. Bedenk ook dat bijv. de werkelijke aanwezigheid van een vleugelvlek gemakkelijker is vast te stellen dan de werkelijke afwezigheid!

In de meeste gevallen is het geluid doorslaggevend:

GLANSKOP: als gewone roep een uniek "pietsjé" of "pitchu" (explosief).

MATKOP: " " " " uniek "tsi-tsi-pèèh- pèèh", nasaal.

GLANSKOP: de zang is een Braamsluiper-achtige ratel, maar veel "softer".

MATKOP: "zang" een wat klagend "tsieje-tsieje-tsieje".

Zeker maken beide soorten nog heel wat meer geluiden, maar die zijn veelal minder kenmerkend of worden minder frequent gemaakt.

Mag ik dan afsluitend er op aandringen dat in de toekomst vermoedelijke Glanskoppen met de grootst mogelijke nauwkeurigheid worden bekeken?



## DETERMINATIE VAN BUIZERD EN RUIGPOOTBUIZERD

Frank Neijts

---

### Inleiding

De Ruigpootbuiserd vervangt de Buiserd in subarktische en arktische gebieden noordelijk van de boomgrens (Voous 1960). De Europese broedgebieden liggen derhalve in Noorwegen, Zweden, Finland en Noord-Rusland. Het aantal broedparen en het broedsukses is sterk afhankelijk van het voedselaanbod, voornamelijk in de vorm van lemmingen.

De Ruigpootbuiserd overwintert hoofdzakelijk zuidelijk tot zuidoostelijk van zijn broedgebied (Glutz c.s. 1971). Dit gegeven, gevoegd bij het bovenstaande, maakt duidelijk dat het aantal doortrekkende en/of overwinterende Ruigpoten in Nederland althans in de meeste jaren niet bijster groot zal zijn. We vinden dit bevestigd in o.a. de Avifauna van Nederland (1970), van Erve c.s. (1967) en Alleyn c.s. (1971).

Deze relatieve zeldzaamheid maakt de Ruigpootbuiserd tot een graag geziene gast op de excursies van vele vogelaars. Zó graag, dat iedere lichte Buiserd hoopvol wordt beloerd totdat men al of niet de bevederde poten kan zien.

Deze "methode" is niet de beste en leidt in veel gevallen niet tot resultaat: men denkt de waargenomen vogel niet te kunnen determineren.

### Verenkleed

De gangbare veldgidsen suggereren dat de Ruigpootbuiserd gekenmerkt wordt door de witte staart met zwarte eindband, opvallende polsvlekken, zwarte borst en vaak een lichte kop.

Nu zijn zowel Ruigpootbuiserd als Buiserd zeer variabel en ik zou de Buiserden met lichte kop, zwarte polsvlekken en borstband (dus zgn. typische Ruigpoot-kenmerken!) niet graag de kost willen geven.....

Dit soort lichte Buiserden hebben echter vaak witte vlekken op de schouders of vleugeldekveren. Ruigpoten hebben dit nooit, hooguit een wat lichtere basis van de grote slagpennen. Dus een lichte Buiserd met witte vlekken op de bovenvleugel is ook een Buiserd!

Andersom kunnen Ruigpootbuiserden ook vrij donker zijn, althans van onderen, zodat polsvlekken en borstband niet zo opvallen. Wel hebben ook zij een lichte staart met donkere eindband, een kenmerk dat Buiserden nooit zo duidelijk vertonen. Toch is het hiermee oppassen omdat sommige Buiserden op de bovenstaart behoorlijk wat wit hebben en sommige Ruigpoten niet zó'n scherpe afscheiding tussen wit en zwart op de bovenstaart vertonen.

Konkluderend: Alleen de witte staart met scherp afgesneden zwarte eindband is kenmerkend voor de Ruigpootbuiserd. Andere zgn. kleurkenmerken zijn niet doorslaggevend en kunnen voor verwarring zorgen.

Witte vlekken op de bovenvleugel (behalve basis slagpennen) zijn kenmerkend voor de Buiserd.

### Bevederde poten

Afgezien van de zeer zeldzame gevallen dat ook een Buiserd wat veertjes op het loopbeen heeft (Limosa 49 1-2, 1976) is de bevedering van dit pootgedeelte kenmerkend voor de Ruigpootbuiserd.

Behalve in zit is dit ook in de vlucht wel te zien, met name als de vogel bijvoorbeeld Kraaien tracht af te weren!

Nu moet je je van die bevedering niet al te veel voorstellen: het zijn slechts korte veertjes die dicht tegen het loopbeen aan liggen. Dat van die "ruige" poten valt dus wel mee!

Toch is het gemakkelijk te zien, niet zozeer door de structuur als wel door de kleur van die veertjes:

Deze zijn meestal wit of isabelkleurig met wat donkerder vlekjes.

De poten van een Ruigpootbuiserd lijken daardoor op afstand nogal dik en witachtig of isabelkleurig, maar nooit heldergeel zoals de poten van een Buiserd.

### Vliegwijze

Voor de oplettende waarnemer is de wijze van vliegen het beste kenmerk van de Ruigpootbuiserd. Het is mij en ook anderen al vaak opgevallen dat een Ruigpoot in allereerste instantie, bij vluchtige waarneming, voor een kiekendief (vooral Bruine) of zelfs 'n wouw werd gehouden. Dit wordt veroorzaakt door de veel soepeler, elastischer vleugelslag en de langere vleugels van de Ruigpootbuiserd t.o.v. de Buiserd.

### Silhouet

De Ruigpootbuiserd heeft langere, rechttere vleugels, 'n langere staart en vaak ook een wat verder uitstekende kop dan de Buiserd. Soms doet hij wat denken aan een kleine arend. Bedenk dat deze kenmerken beïnvloed kunnen worden door factoren als: wind, heilig of mistig weer (waardoor vogels groter lijken), aanvallen door Kraaien waarbij de vogel bijv. zijn kop verder uitsteekt, ens.

En profile is soms de houding van de vleugels een goede aanwijzing: Buiserd vaak vleugels licht geheven in zijn geheel.

Ruigpootbuiserd armgedeelte geheven, handgedeelte horizontaal.

### Konklusie

Wijze van vliegen (soepeler vleugelslag) en witte staart met zwarte eindband zijn doorslaggevend. Andere kenmerken, zoals polsvlekken, donkere buik, lichte kop, arendachtig silhouet e.d. kunnen goede aanwijzingen zijn, maar zijn niet diagnostisch.

In zit is met name de kleur van de poten zeer belangrijk om op te letten.

N.B. Veelvuldig hiddden doen "gewone" Buiserden in open, beemloze gebieden ook vaak en juist daar houden zich ook de Ruigpootbuiserden op!



Buiserd



Ruigpoot



Buiserd

Ruigpoot

Literatuureverzicht in tweede nummer.

KORTE MEDEDELINGEN

Eerste broedgevallen van inheemse Grauwe Ganzen in Noord-Brabant

De Grauwe Gans komt als broedvogel in Nederland voornamelijk voor in de Flevopolders, het zuidwesten van Friesland en Zeeland. Het totaal aantal broedparen werd voor 1977 geschat op 100-150 (Teixeira 1979). De vogels, die in Nederland van nature broeden, behoren tot de ondersoort *anser*. Deze ondersoort onderscheidt zich van de ondersoort *rubrirostris* door een kleinere, oranje snavel (*rubrirostris*: roze), minder wit in het kleed en een iets kleiner formaat (Cramp et al 1977). De in Zeeland broedende vogels zijn afkomstig van het Zwin in België, waar in plaats van *anser* de niet-inheemse ondersoort *rubrirostris* is uitgezet. Ook de broedgevallen in de Biesbosch betreffen deze ondersoort. Buiten de Biesbosch werden, voor zover bekend, tot 1981 geen broedgevallen van Grauwe Ganzen vastgesteld in Brabant. In het voorjaar van 1980 viel het al op, dat op de vennen en plassen te Budel-Dorplein (gemeente Budel) enkele Grauwe Ganzen lang verblijf hielden. Ook in 1981 was dit het geval: in maart en april werden geregeld 1 of 2 vogels (*anser*) gezien en op 2 mei zelfs 5. Er werd reeds gehoopt op een broedgeval, hetgeen gezien het open karakter van het gebied met plassen en rietvegetaties niet onmogelijk leek. Toch was het een verrassing, toen op 5 mei twee paren met elk 5 jongen en een derde paar zonder jongen werden waargenomen. Afgaande op de leeftijd van de jongen (ca 2 weken) moeten de eieren in de eerste week van april gelegd zijn. Van het paar zonder jongen, dat direct opvloog, kon de ondersoort niet bepaald worden. Eén der paren met jongen betrof een "mengpaar" van *anser* x *rubrirostris*; het andere paar met jongen betrof twee *ansers*, i.e. "inheemse" Grauwe Ganzen. Dit betreft het eerste broedgeval van inheemse Grauwe Ganzen in Noord-Brabant. Bovendien is nog nooit het broeden van Grauwe Ganzen (ongeacht *anser* of *rubrirostris*) zo ver in het Nederlandse binnenland geconstateerd. Het blijft echter een open vraag, of de inheemse vogels echt wild zijn. In de Ooypolder onder Nijmegen zijn bijv. *ansers* uitgezet, waar ook enkele broedgevallen zijn vastgesteld.

Cramp, S. et al. 1977. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, Vol. 1. Oxford Univ. Press, Oxford.

Teixeira, R.M. (red) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Tom Heijnen.

Topografische kaartenatlas

Speciaal ten behoeve van mensen, die zich bezig houden met inventarisatiewerk in het kader van verspreidingsonderzoek aan planten en dieren, publiceert het Staatsbosbeheer samen met de Topografische Dienst dit voorjaar een kaartenatlas, waarin alle topografische kaarten van Nederland zijn opgenomen. Het betreft de kaarten van schaal 1 : 50.000, welke fotografisch verkleind zullen worden tot 1 : 80.000 teneinde een

enigszins handzaam boek te krijgen. Voor alle duidelijkheid wordt benadrukt, dat het niet om gekleurde, maar om in grijsdruk uitgevoerde kaarten gaat; dit om de prijs acceptabel te houden. De atlas zal de meest recente kaarten bevatten. Op de kaarten zullen de grenzen en de nummers van de atlasblokken worden aangegeven, zodat men met deze atlas een overzicht heeft van de blokkenverdeling en -nummering in geheel Nederland. De kaartenatlas zal uitsluitend te koop zijn voor medewerkers aan inventarisatieprojecten en de prijs zal omstreeks fl. 30,- bedragen.

Voor het bestellen van deze kaartenatlas kunt u een berichtje sturen naar: Tom Heijnen, Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven. Tezijner tijd zult u van het Staatsbosbeheer bericht ontvangen over de wijze van betaling.

### Het gaat zeer slecht met onze Korhoenders

Het zal iedereen wel bekend zijn: het gaat zeer beroerd met de Nederlandse Korhoenders. Bedroeg de stand in 1964/65 naar schatting nog ca 3000 vogels, in 1980 waren het er hooguit 350-400.

Vanaf 1976 organiseert het Rijksinstituut voor Natuurbeheer tellingen van baltende Korhanen in Nederland. De resultaten hiervan waren als volgt: (geb = aantal gebieden)

	1976		1977		1978		1979		1980	
	00	geb /	00	geb /	00	geb /	00	geb /	00	geb
Nederland	400-460	75	284	57	254	51	175	42	176	44
N-Brabant	120-130	23	122	23	115	19	95	18	85	19
% N-Brabant	± 29	31	43	40	45	37	54	43	48	43

We zien, dat in Nederland zowel het aantal hanen als het aantal terreinen waar Korhoenders voorkomen in 5 jaar tijd schrikbarend is afgenomen. Dat geldt ook voor Noord-Brabant, al zien we aan de percentages dat het in onze provincie iets minder slechts gaat: Noord-Brabant is, relatief gezien, zelfs belangrijker voor Korhoenders gaan worden. In 1980 bezat Noord-Brabant zelfs de grootste Korhoenderpopulatie van Nederland.

Maar dat zijn geen redenen om optimistisch te zijn, zoals blijkt uit een willekeurig voorbeeld: op de Strabrechtse Heide daalde het aantal vogels van 90-100 in 1967-69 naar 2-3 in 1981. Dergelijke enorme afnames zien we in vrijwel alle terreinen. We moeten derhalve vrezen, dat het niet lang op zich zal laten wachten voordat de Korhoenders in Nederland zijn uitgestorven.

Over de oorzaken van deze achteruitgang is men het allerminst eens. Er wordt gedacht aan toegenomen recreatie, slecht heidebeheer, te veel Vossen en Haviken en verslechterde voedselsituatie.

Gezien het landelijke karakter van de achteruitgang moeten we voor de hoofdoorzaak in eerste instantie denken aan iets, wat zich landelijk afspeelt. Persoonlijk denk ik, dat vooral de voedselsituatie voor de jongen verslechterd is. Jonge Korhoenders hebben namelijk in de eerste levensdagen dierlijk voedsel nodig (insecten). In veel terreinen zien we, dat er vrijwel geen jongen meer worden grootgebracht. De sterfte kan daardoor niet worden opgemengd met nieuwe aanwas. Het is denkbaar, dat de aanwas al vele jaren zeer slecht is geweest en dat de aanwezige Korhoenders van ouderdom sterven.

Een verslechterde voedselsituatie kan samenhangen met de verkaveling en intensief landbouwgebruik van aan heidegebieden grenzende agrarische landen. Mogelijk kunnen braakliggende bouw- of weilanden, waarop een rijke akkeronkruidengemeenschap zich kan ontwikkelen, voldoende zijn om iets aan deze voedselsituatie te doen. Het is in ieder geval de moei-

te van het proberen waard, voordat het te laat is.  
Op de Korhoendersituatie in Noord-Brabant zullen we ongetwijfeld nog eens terugkomen.

Tom Heijnen.

### Inventarisatie van Kuifeend en Tafeleend in Noord-Brabant

Om enig inzicht te verkrijgen in het aantal broedpaartjes van Kuif- en Tafeleend in de provincie Noord-Brabant, heeft het Samenwerkingsverband besloten om in 1981 een zo volledig mogelijke inventarisatie van beide soorten in Noord-Brabant uit te voeren.

Reden hiervoor is, dat na de sterke toename van het aantal broedparen in resp. de veertiger en zestiger jaren deze toename nu grotendeels tot stilstand lijkt te zijn gekomen. Om in de toekomst een eventuele toe- of afname te kunnen vaststellen, is het noodzakelijk nu een gedegen inventarisatie uit te voeren; dit laatste echter zal slechts mogelijk zijn met een vrij grote groep waarnemers, omdat alle potentiële broedplaatsen enige keren in het broedseizoen bezocht zullen moeten worden.

Er is gekozen voor deze twee soorten, omdat:

1. beide soorten gedeeltelijk in de zelfde biotopen voorkomen, zodat we "twee vliegen in één klap slaan",
2. broedgevallen van deze soorten relatief eenvoudig zijn vast te stellen, en
3. de oppervlakte geschikt biotoop vrij gering is.

In navolging van de SOVON-broedvogelinventarisatie wordt er t.b.v. deze inventarisatie een onderscheid gemaakt tussen mogelijke, waarschijnlijke en zekere broedgevallen. Een voor deze soorten aangepaste codelijst is bijgevoegd. Ook worden hieronder nog enkele tips gegeven, die van belang kunnen zijn bij de inventarisatie.

Hoewel het onderzoek zich vooral richt op het aantal broedparen van beide soorten, kunnen ook gegevens over doortrek en overwintering, broedsucces, tweede broedsels, predatie enz. alsmede oudere inventarisatiegegevens worden ingestuurd; deze gegevens kunnen dan eventueel in een artikelje verwerkt worden.

Codelijst voor het onderscheiden van mogelijke, waarschijnlijke en zekere broedgevallen van Kuif- en Tafeleend.

#### Mogelijke broedgevallen

1. Soort waargenomen in het broedseizoen in een mogelijk broedbiotoop.

#### Waarschijnlijke broedgevallen

2. Tenminste 3 waarnemingen, meer dan twee weken uiteen, waarvan 2 keer een paartje, in geschikt broedbiotoop in het broedseizoen.
3. Territoriumgedrag of balts tijdens het broedseizoen op tenminste 2 dagen, die meer dan 1 week uiteen liggen, op dezelfde plaats vastgesteld.
4. Bezoek van een vogel aan een waarschijnlijke nestplaats.
5. Angstkreten en ander gedrag, dat zou kunnen wijzen op de aanwezigheid van nest of jongen.

#### Zekere broedgevallen

6. Afleidingsgedrag zoals gesimuleerde verlamningsverschijnselen.
7. Pas gebruikt nest met verse eierschalen gevonden.
8. Waarneming van een broedende vogel.
9. Nest met eieren gevonden.
10. Waarneming van donsjongen.

Als broedseizoen geldt in de codelijst de periode mei t/m augustus. Potentiële broedvogels zullen echter in een groot aantal gevallen reeds in april aanwezig zijn.

Voor de betrouwbaarheid en volledigheid van de gegevens moet er naar gestreefd worden, om de gevonden broedgevallen zoveel als mogelijk als zeker te kunnen kwalificeren.

Er moet rekening gehouden worden met het feit, dat de jongen van diverse broedsels zich tot grote groepen aaneen kunnen sluiten. In dit geval moet getracht worden de leeftijd van de diverse jongen te bepalen, zodat ook enigszins bepaald kan worden uit hoeveel nesten de jongen afkomstig zullen zijn.

De eenvoudigste manier om broedgevallen vast te stellen, is het waarnemen van wijfjes met jongen. Op deze manier zal echter een duidelijke ondertelling optreden, omdat alleen de succesvolle broedsels op deze manier worden geteld. Aanvullende gegevens zullen dan ook steeds nodig blijken te zijn. Verder is het verstandig om bij waarnemingen van wijfjes met jongen tevens te letten op de groepsgrootte en de leeftijd van de aanwezige jongen, om op deze manier enig onderscheid te kunnen maken tussen de diverse groepen. Vooral in terreinen met veel broedparen zal dit van groot belang zijn.

Houdt er rekening mee, dat wijfjes met jongen zich over enige afstand kunnen verplaatsen, waardoor dubbeltellingen kunnen optreden. Pas ook op voor dubbeltellingen in verband met tweede broedsels.

Wanneer deze inventarisatie slaagt, zullen we de komende jaren meerdere soorten op deze manier gaan inventariseren. De gedachte gaat hierbij vooral uit naar soorten als Fuut, Dodaars, Roerdomp, ralachtigen, Nachtzwaluw en Blauwborst. Uiteraard is het ook mogelijk, dat er voor andere soorten gekozen wordt; suggesties hiervoor zijn t.z.t. zeer welkom. Om het inventariseren dan echter te vergemakkelijken, kan het nuttig zijn om - voor zover de hoeveelheid beschikbare tijd dit toelaat - nu reeds zoveel mogelijk gegevens van deze soorten te verzamelen, wat uitstekend te combineren is met de inventarisatie van Kuif- en Tafeleend, omdat deze soorten (uitgezonderd Nachtzwaluw) ten dele in dezelfde gebieden voorkomen en dus weinig extra tijd vragen. Op deze manier is het mogelijk, om tot nu toe onbekende broedplaatsen van bovengenoemde soorten op te sporen.

Heeft u interesse om aan dit onderzoek deel te nemen, neem dan contact op met Ad van Poppel, Scarlattistraat 108, 5049 GC Tilburg, tel. 013 - 55 31 21. Ook voor eventuele vragen, mededelingen, suggesties en (incidentele) gegevens kunt u op dit adres terecht.

Ad van Poppel.

#### Waarnemingen van Rode en Zwarte Wouw gevraagd

De laatste jaren is het aantal waarnemingen van Rode Wouwen in Noord-Brabant (en overig Nederland) sterk toegenomen; dit is, hoewel in mindere mate, ook met Zwarte Wouwen het geval. Hoewel het aantal waarnemers eveneens sterk is toegenomen, hebben we bij de Rode Wouw waarschijnlijk met een werkelijke toename te maken.

In vergelijking met de Rode Wouw blijven waarnemingen van Zwarte Wouwen nog steeds bijzonder, zulks in tegenstelling met enkele andere gebieden van Nederland, waar (doortrekkende) Zwarte Wouwen talrijker zijn dan Rode Wouwen.

Om een beter idee te krijgen van de verspreiding, het voorkomen in de loop van het jaar en verschillen tussen verspreiding en voorkomen van Rode en Zwarte Wouw in Midden- en Oost-Brabant, is het interessant, om alle beschikbare gegevens eens op een rijtje te zetten. De resultaten hiervan zullen in het tweede nummer van dit blad verschijnen, waarbij ook aandacht aan de determinatie van beide wouw-soorten - hetgeen, bedriegelijk genoeg, zo eenvoudig lijkt - geschonken zal worden. Derhalve worden alle waarnemingen van Rode en Zwarte Wouw uit Midden- en Oost-Brabant gevraagd uit de periode 1966-voorjaar 1981, graag met vermelding van: datum, aantal, gebied (indien mogelijk ook atlasblok), pleisterend of overtrekkend (indien trekkend, hoe hoog en welke richting opvliegend), tijd van de dag en eventuele bijzonderheden. U kunt ze, s.v.p. vóór 15 september, sturen naar Henk Hendriks, Groesstraat 5, 5662 ET Geldrop, tel. 040 - 85 33 72.

Henk Hendriks.

### Wintertellingen van "grote vogels" in Oost-Brabant

#### Inleiding

Op de laatste vergadering van het Samenwerkingsverband (24-4-1981) hebben de Vogelwerkgroepen gesproken over ideeën, om in de winterperiode een telling te organiseren. Gedurende 4 jaar werden reeds maandelijkse tellingen van watervogels in Midden- en Oost-Brabant gehouden. Deze hebben zeer veel informatie opgeleverd, maar er zijn veel andere vogelsoorten, waar we vrijwel niets van weten. De bedoeling is, om de watervogeltellingen nog één winter (1981/82) voort te zetten en dan af te sluiten, om ons te gaan richten op andere vogelsoorten. Als nieuwe telling werd voorgesteld een wintertelling van enkele "grote" vogelsoorten, zoals roofvogels, meeuwen en kraaien, in het agrarische landschap. Het plan bestaat, om deze telling de komende winter 2 keer te houden; in volgende winters kan de frequentie mogelijk wat hoger zijn.

#### Doelstellingen

Met het winterproject voor "grote" vogels willen we het volgende behelzen:

1. Een indruk krijgen van de talrijkheid, verspreiding, aantalsschommelingen en biotoopkeuze van de telsoorten in het winterhalfjaar. Dergelijke kennis ontbreekt tot op heden vrijwel geheel.
2. Een indruk krijgen van voor deze vogels belangrijke wintergebieden, hetgeen kan bijdragen aan een betere natuurbescherming. Aan doortrek- en overwinteringsgebieden wordt - met uitzondering van enkele vogelsoorten (steltlopers, ganzen, Kraanvogel) - nauwelijks aandacht besteed bij de huidige vogelbescherming. Het moet echter duidelijk zijn, dat we vogels alleen kunnen behouden als de bescherming van broed-, doortrek- en overwinteringsgebieden hand in hand gaat!

#### Welke soorten

Over de precieze keuze van de telsoorten moet nog gesproken worden. Er kan gedacht worden aan de volgende soorten:

Blauwe Reiger	Goudplevier	Roek
Rietgans	Wulp	Bonte Kraai
Grauwe Gans	Stormmeeuw	Zwarte Kraai
Wilde Eend	Zilvermeeuw	Kauw
alle roofvogels	Kokmeeuw	Ekster
Korhoen	Holenduif	Kramsvogel
Kievit	Houtduif	Koperwiek

Gegevens van roofvogels zijn bovendien van nut voor de "Landelijke Stootvogelwerkgroep", die in geheel Nederland tellingen organiseert.

### Welke gebieden

De nadruk moet liggen op het agrarische landschap en wel om de volgende redenen:

1. Tot de meest bedreigde gebieden horen de agrarische, door ruilverkaveling, woningbouw, wegeaanleg e.d. En juist van deze gebieden zijn we wat wintervogels betreft het slechts op de hoogte. Om inzicht te krijgen in de invloed van bijv. ruilverkavelingen, dienen zowel verkavelde als niet-verkavelde gebieden geteld te worden.
2. Het tellen in bosgebieden brengt te grote inventarisatiefouten met zich mee. Het is immers ondoenlijk, om bijv. Haviken en Sperwers in de grote boscomplexen te tellen. Uiteraard zullen ook in de agrarische gebieden telfouten optreden, maar die zijn veel geringer. Heidevelden kunnen eventueel geteld worden, maar omdat hier relatief veel gegevens van bekend zijn, moet de nadruk op agrarische gebieden liggen.

### Hoe te tellen

Het tellen geschiedt in telgebieden. Deze telgebieden moeten zo homogeen mogelijk zijn, d.w.z. dat er géén verkavelde én onverkavelde bouwlanden, of bouwlanden met veel én met weinig houtwallen, in één telgebied moeten liggen. De oppervlakte van een telgebied moet niet te klein, maar ook niet te groot zijn. Gedacht wordt aan een minimum van 500 ha en een maximum van 2500 ha. Als vervoermiddel kan gekozen worden tussen fiets en auto. Er zal zeer frequent gestopt moeten worden om met de kijker alles af te turen. De te rijden route moet steeds hetzelfde zijn en kan het beste vooraf op een kaartje ingetekend worden.

### Enige resultaten in Midden-Brabant

De Vogelwerkgroep Midden-Brabant heeft in de winters van 1979/80 en 1980/81 in totaal vijf tellingen gehouden in telgebieden, die in oppervlakte varieerden van 1400 tot 2500 ha. Enige resultaten zijn hieronder samengevat.

maand en jaar	dec 1979	jan 1980	feb 1980	dec 1980	feb 1981
aantal telgebieden	9	7	8	8	9
Blauwe Reiger	14	12	4	van dec 1980 en feb 1981 zijn alleen	
Rietgans	92	256	632	resultaten van roof-	
Wilde Eend	39	200	91	vogels vermeld	
Sperwer	9	4	8	3	5
Buizerd	76	50	71	48	69
Ruigpootbuizerd			1	1	
Smelleken			2	2	
Torenvalk	13	4	12	12	14
Kievit	150		1193		
Wulp	87	80	33		
Stormmeeuw	96	285	84		
Zilvermeeuw		101	7		
Kokmeeuw	1735	1084	1309		
Holenduif	132	178	93		
Houtduif	1327	2901	1321		



	dec 1979	jan 1980	feb 1980
Roek	2441	2065	3670
Bonte Kraai	94	57	70
Zwarte Kraai	718	434	700
Kauw	1414	1093	957
Ekster	308	208	161
Kramsvogel	57	22	655

Hieruit blijkt wel, hoeveel interessante informatie we kunnen verwachten bij wintertellingen, die in vele telgebieden in geheel Midden- en Oost-Brabant worden gehouden.

#### Besluit

Terzijner tijd zal het Samenwerkingsverband de opzet etc. van de tellingen nader uitwerken. Suggesties en opmerkingen zijn echter nu reeds zeer welkom, zodat we ze kunnen verwerken in deze uitwerking.

Tom Heijnen.

### Het SOVON-project in Oost-Brabant

#### Inleiding

In oktober 1978 is de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland (SOVON) gestart met een Atlasproject voor Winter- en Trekvogels. Dit is een vervolg op het Broedvogelproject, die in de jaren 1973-77 werd gehouden.

Doel van het huidige winter- en trekvogelproject is het vastleggen van de verspreiding van overzomeraars, doortrekkers en wintergasten volgens een blokkenstelsel. De onderzoeksperiode strekt zich uit over de periode oktober 1978 t/m september 1983. De nadruk valt op de algemenere vogelsoorten, hoewel ook waarnemingen van zeldzame soorten worden bijgehouden. Na afloop van het project zullen de resultaten in boekvorm verschijnen.

#### Opzet

Nederland is volgens het coördinatensysteem van de topografische kaarten opgedeeld in ruim 1700 blokken van 5 x 5 km. Ieder blok moet, gedurende de periode van 5 jaar onderzoek, iedere maand onderzocht worden. De gegevens worden op waarnemingskaarten ingevuld, die regelmatig opgestuurd dienen te worden naar de districtscoördinator (DC), die het project in zijn district (in Nederland zijn er 20 districten) coördineert en stimuleert. Deze kaarten stuurt de DC, na ze gecontroleerd te hebben, door naar de Algemeen Coördinator (AC), die ze nogmaals checkt en ze afgeeft op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), waar alle gegevens door posttypistes in de computer worden verwerkt.

In Noord-Brabant zijn er twee districten, nl. Noord-Brabant West en Noord-Brabant Oost, resp. afgekort als district 15 en 16. District 16 telt in totaal 100 blokken, een flinke oppervlakte; het zal duidelijk zijn, dat het onderzoek alleen kan slagen als er veel vogelaars aan mee doen.

Bij het invullen van de waarnemingskaarten, wordt onderscheid gemaakt in overvliegende en pleisterende vogels. Achter de vogelsoorten staan drie kolommen, resp. F, G en H. Kolom F wordt aangekruist als een vogelsoort uitsluitend overvliegend is gezien, kolom G als een vogelsoort pleisterend is waargenomen en kolom H kan eventueel gebruikt worden voor het invullen van aantalsschattingen.

De kaarten kunnen met portvrije enveloppen naar de DC gestuurd worden. De DC controleert de kaarten op mogelijke determinatie- en schrijffouten.

#### Witte plekken in Oost-Brabant

Enkele delen van district 16 (Oost-Brabant) zijn nog niet of nauwelijks onderzocht. Het betreft vooral gebieden/blokken in de omgeving van Schijndel, Veghel, Uden en Wanroij, tussen Boxtel en Best en rond Maarheeze en Leende. Vanaf oktober 1981 zal getracht worden, de aandacht vooral op dergelijke gebieden te richten, hetgeen in principe op drie manieren kan gebeuren:

1. Er zal gezocht moeten worden naar vogelaars in die streken;
2. In de omgeving gevestigde vogelwerkgroepen kunnen geregeld excursies naar dergelijke gebieden organiseren, en
3. Verzocht zal moeten worden of vogelaars, die hun blok reeds voldoende onderzocht hebben, de moeite willen nemen een leeg blok te bekijken, al kan zo'n blok wel eens op 10-20 km afstand van hun woonplaats liggen. Voor fietsers is dat niet zo prettig; automobilisten zijn wat dat betreft beter af.

Naast het onderzoeken van de witte plekken is er ook nog heel wat werk nodig, om de overige blokken goed te onderzoeken. Vogelaars, die nog niet aan het project deelnemen, kunnen daarom overal in Oost-Brabant zeer nuttig werk verzetten.

#### Waarnemingen van zeldzame soorten

Naast het waarnemen van algemenere soorten, zal iedere vogelaar wel eens iets bijzonders tegen het lijf lopen. In Oost-Brabant hoeven dat geenszins soorten te zijn, die in Nederland als geheel zeldzaam zijn, zoals allerlei strandlopersoorten.

Aan het project doen zowel ervaren als minder ervaren vogelaars mee en aangezien de DC die niet allemaal kent, is het moeilijk om bepaalde waarnemingen op hun betrouwbaarheid te beoordelen. Het is daarom van belang, dat de waarnemer een objectieve beschrijving van bijzondere vogels maakt.

Het is overigens natuurlijk geen schande om iets fout te determineren, mits men open blijft staan voor het erkennen ervan. Ook ervaren vogelwaarnemers zullen toegeven, dat ze fouten maken.

#### Wie kan aan het project deelnemen

Iedere vogelaar, ongeacht zijn vogelkennis, kan aan het project meedoen. Beginnende vogelaars zullen merken, dat ze door het meewerken aan vogelprojecten zeer snel kennis opdoen!

Hoewel sommige vogelaars denken, dat hun streek al goed onderzocht wordt, is hun deelname toch zeer wenselijk. Hoe vaak gebeurt het niet, dat twee waarnemers, die onafhankelijk eenzelfde blok onderzoeken, samen veel meer zien dan afzonderlijk?

Geïnteresseerden kunnen voor allerlei informatie (werkwijze, blokkenindeling, onbezette blokken etc) bij mij terecht, adres: Jan Sluytersweg 26, 5645 JD Eindhoven, tel. 040 - 11 48 73. Waarnemers, die geen vast blok willen onderzoeken, kunnen door het doorgeven van "losse" waarnemingen een waardevolle bijdrage aan het SOVON-project in Oost-Brabant leveren.

Tom Heijnen.

De districtscoördinator van Noord-Brabant West (district 15) is: Maarten Stevens, Hornstraat 53, 4834 JG Breda, tel. 076 - 65 53 22. De grens tussen district 15 en 16 wordt globaal gevormd door de lijn Den Bosch - Reusel.